М И Н И С Т Е Р С Т В О Н А О Т Б Р А Н А Т А

ИНСТИТУТ ПО ОТБРАНА „ПРОФЕСОР ЦВЕТАН ЛАЗАРОВ”

София 1592, бул. „Професор Цветан Лазаров” № 2, факс: 02/92 21 808, http://di.mod.bg

ДИРЕКЦИЯ „РАЗВИТИЕ НА ВЪОРЪЖЕНИЕТО, ТЕХНИКАТА, ТИЛОВИТЕ ИМУЩЕСТВА И МАТЕРИАЛИ“

ИНЖ. МИХАЕЛ ПАВЛИНОВ КОЗАРСКИ

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД СИСТЕМАТА ЗА НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ В КОНТЕКСТА НА НОВИТЕ ГЕОСТРАТЕГИЧЕСКИ ПРОЕКТИ НА КИТАЙ И РУСИЯ

ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“ в
област от висше образование 9 - „Сигурност и отбрана“
професионално направление 9.1 - „Национална сигурност“ докторска
програма „Организация и управление
извън сферата на материалното производство“
(„Управление на сигурността и отбраната“)

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:

професор д-р Валери Велков Иванов

София•2025 г.

СЪДЪРЖАНИЕ:

Увод……4

Глава първа: Китай и Русия и геостратегическите им проекти за нов световен ред

1.1. Древният път на коприната и съвременните му проекции……13

1.1.1. Пътят на коприната в епохата на Античността…….13

1.1.2. Пътят на коприната през Средновековието……...22

1.1.3. България и Пътя на коприната – исторически аспекти и проекции……35

1.2. Геостратегически и геоикономически измерения на проекта „Един пояс, Един път“…….42

1.2.1. Геостратегическите измерения на „Един пояс, Един път“……...44

1.2.2. Геоикономически измерения на „Един пояс, Един път“……..52

1.3. Русия и геостратегическата й концепция за „близката чужбина“……58

1.3.1. Русия и нейните геостратегически концепции и териториални разширения в периода на Московското царство и на Империята……61

1.3.2. Съветският съюз и новите зони на влияние в Европа……...65

1.3.3. Окончателното формиране на съвременния вариант на концепцията за „близката чужбина“ и нейното практическо приложение……77

Глава втора: Геостратегическите проекти на Китай и Русия и тяхното отражение върху глобалната и регионалната сигурност

2.1. Потенциални ефекти в глобалната и регионална сигурност след реализирането на проекта „Един пояс, Един път”……92

2.2. Геостратегическото противопоставяне на Русия срещу ЕС и НАТО в контекста на проекта „Неутрална Украйна”……..109

2.3. Балканите – матрицата на вечните геостратегически сблъсъци на Великите сили …….139

Глава трета: Предизвикателства пред националната сигурност на Република България произтичащи от геостратегическите проекти на Китай и Русия

3.1. Възможни проблеми и предизвикателства произлизащи от проектите на Китай и Русия……...162

3.2. Изследване на влиянието на геостратегическите проекти на Китай и Русия върху националната сигурност на Р България……...174

3.3. Насоки за преодоляване на възможните предизвикателства пред националната сигурност на Р България, получени в резултат на влиянието на геостратегическите проекти на Китай и Русия…….194

Общи изводи ……210

Заключение ……..213

Използвана литература ……....217

Списък на приложенията …….233

Използвани съкращения в дисертацията и в приложенията към нея……...……..234

Увод

Началото на третото десетилетие на XXI в. проектира в глобален план коренно различна и значително променена глобална среда в геополитическа, геостратегическа и геоикономическа ситуация, в сравнение с тази от последната четвърт на XX в. Светът не е еднополярен, както американските политици, политолози, икономисти, финансисти и специалисти по международни отношения от ранга на Хенри Кисинджър, Франсис Фукуяма или Збигнев Бжежински очертават в своите ключови произведения през 90-те години на миналия век. В считаните за съвременна геополитическа класика произведения *„Дипломацията“, „Краят на историята“* и *„Голямата шахматна дъска“,* се загатва за новия американоцентричен световен ред (макар и авторите да не доразвиват напълно тезите си), който няма алтернатива, в резултат на което се слага край на човешката история от гледна точка на политическите идеи, тъй като либералната демокрация е победила почти навсякъде по света.

Единствено Самюел Хънтингтън излага своите по-радикални и нетрадиционни мисли в произведението си *„Сблъсъкът на цивилизации“*, където противно на останалите политолози и геополитици от същия период излага визията си за многополярността на света, като в някои случаи очертава държави-ядра които управляват цели цивилизации. Представянето на подобна теза означава и негласното съмнение на доминиращата по това време политика за един съвършен свят без повече глобални конфликти и алтернативни полюси на сила.

Разпадането на еднополюсния свят и формирането на многополюсен такъв не е съвсем безпроблемно решение. В продължение на години се наблюдават процеси на противопоставяне, съперничество, борба за ресурси, етнически и религиозни конфликти, отказ от мирно разрешаване на трупаните с десетилетия и векове противоречията. Крайният резултат от всичко това, започват дългогодишни кръвопролития и военни конфликти около и в страни от т.нар. „Трети свят“. Погледнато интердисциплинарно, по-специално от

икономическата и географската науки, разпределението на ресурсите в световен мащаб е в ограничен и оскъден вариант. Не за всички играчи има едно и също количество и не всеки има възможност да си ги набавя самостоятелно. Тази реалност предизвиква едно ново явление, което може да наречем към момента: войни за енергийни носители.

Но също така съществуват войните за други ресурси, непринадлежащи към енергийната сфера. Тези явления предизвикват негативния ефект да се образува огромен поток от бежанци от страните обхванати в религиозен, етнически, политически и други видове конфликти. Потокът от бежанци, както и на нелегални мигранти, се насочва към по-богатите и стабилни страни, в които има условия за просперитет и няма военни действия. Следователно има възможности за големи постъпления във финансов, търговски и икономически аспект, а и условия за по-добър живот.

Организират се и нелегални канали за трафик на хора, чиято цел е дестабилизация на установените гранични контроли и извършване на почти безпрепятствено нелегални операции от страна на картели, мафиотски организации и дори на терористични групировки. Засилва се и възходът на организираната престъпност, която желае да действа в пределите на ЕС. Това от своя страна води до драстичното покачване на радикално настроените политически сили с антимигрантски програми в целия ЕС. Една от страните с подобни възгледи е Нидерландия. Но освен там, подобен развой на събитията започва и в страните от бившия Съветски блок, разположен на огромната площ от Централна и Източна Европа до северната част на Тихия океан.

Специално за Балканския регион, където се намира и Република България, най-силно се усеща въздействието от трафика на контрабандни стоки, разпространение на наркотици, както и нелегалното влизане на емигранти и бежанци за ЕС. Бежанските вълни, една от които е породена от завръщането на талибаните на власт в Афганистан, друга е в следствие от продължаващата война в Украйна и съпътстващите ги мигрантски вълни от групи с мюсюлманско вероизповедание от Близкия и Средния Изток,

пораждат допълнителни предизвикателства за държавите членки на ЕС и за останалите държави от континента в цивилизационен план. Оттам проблемите се разпространяват и на по-високо ниво чрез геополитическите, геостратегическите и геоикономическите им аспекти.

Високата степен на конфликтност, породена от процеса на създаването на многополюсен свят, примесена на много места с война и противопоставянето между народностите в многонационалните държави в световен мащаб като социално-политически феномен касае и европейският континент. Така се получават и идеални условия за опити за създаване на кризисна ситуация в огромни размери, за да може максимално много да се забави, а защо не и да се саботират геостратегическите проекти на Китай и Русия през обширното евразийско пространство. Етно-религиозните и социално-политическите противоречия между народите на мегаконтинента създават предпоставки за избухването на нова геополитическа криза в сърцевината на Евразия и в частност по-малкия континент Европа, а също така и на други места по света, но основно в Евразия.

Съвременните геополитика и геостратегия са пряко продължение на класическите им школи. Може да се предположи, че двете науки преживяват период на ренесанс и завръщане в академичните, военните и политическите среди, особено в контекста на динамично развиващите се събития в глобален мащаб, в това число и военните действия в някои взривоопасни точки на света – особено в Украйна. Този конфликт поставя под въпрос основната мисия и механизмите за ефективното функциониране на ООН, тъй като един от неговите постоянни членове води война от класически тип със своя съседна държава, по-малко от 85 години след края на последният глобален конфликт (Втората световна/Великата Отечествена).

Освен широкомащабния и течащ към настоящия момент конфликт в Украйна, по мнението на редица анализатори свързани с ООН, сред които е и Макс Хейстингс, по света се водят малко над 183 различни локални и регионални конфликти. Някои от тях биват смятани и за „замразени“.

Конфликтите почиват върху основите на етническото, социалното, религиозно, историческото, културното и географското разделения между нациите и народите в Евразия, Африка и на двата американски континента, което бива подклаждано понякога с десетилетия, а понякога и с векове. Поважните регионални конфликти, които засягат случващото се в Евразия са: до скоро периодично избухващият арменско-азерски за Нагорни Карабах, все още тлеещият в спокойна фаза руско-румънски за Приднестровската молдовска република и бушуващият все още арабско-израелски конфликт. Освен тях може да разширим зоната на конфликтност с такива от Азиатскотихоокеанския регион и дори Южна Азия, сред тях най-силно се отличават китайско-тайванския и засега отново във фаза на тлеене индо-пакистански.

Общото между всички тези конфликти е, че на пръв поглед изглеждат регионално ограничени, но имат способността да предизвикат нова световна война, особено чрез намесата на Великите сили в тях. Подобно нещо се разиграва веднъж вече в историята – с убийството на престолонаследника на Австро-Унгария в една от нейните провинции – Босна и Херцеговина – от сръбски националист точно преди началото на Първата световна война само преди един век. А именно това събитие става „причината спусък“ за избухването на тази най-кръвопролитна и разрушителна за мащабите си за тогавашното време война. Освен това, всеки конфликт в съвременния свят има своите геополитически измерения, от което произтича и неприкритото завръщане на геополитиката не само като академична, но и като световна наука. Същото важи и за нейната съпътстваща наука – геостратегията.

Според изследователите, начало на геополитиката се корени в ученията на шведския географ и впоследствие превърнал се в геополитик Рудолф Челен. Неговото дело и доразвиване на идеите продължават знаменити учени в цял свят като Халфорд Макиндър, Алфред Махан, Алексей Вандам (Идрихин), Фридрих Ратцел, Никълъс Спикман/Спайкман и Карл Хаусхофер, които можем да наречем „основополагащото“ или първото поколение от

геополитици. Всички те разглеждат мегаконтинента Евразия като Световен остров и родоначалник на политическия живот и разглеждат основните концепции за геостратегическото положение на Източна Европа, Вътрешния и Външния полумесец, Хартленда и Римленда, господството над морското пространство и може би най-важното от всички схващания – вечният сблъсък между сушата (земята) и водата (морето). Всички тези концепции, идеали и перцепции биват въплътени в по-опростените до някаква степен програми, планове, инициативи и контраинициативи за противопоставяне на геостратегическите проекти „Един пояс, Един път“ и „Неутрална Украйна“.

В допълнение към изложените дотук концепции, същите учени измислят образите на безсмъртните същества Бегемот и Левиатан, които символизират земните масиви и морските ширини. Всичко това служи за обяснение защо през целия XIX и първата половина на XX век Русия и Великобритания постоянно се надпреварват и воюват една срещу друга за разпространение на влияние, ценности, интереси, поддръжници за различните каузи, пазари за търговия, но най-важното е търсенето на достатъчно стабилни опорни точки за въздействие спрямо натиска на противниковата страна.

От втората половина на XX век до началото на настоящия XXI се забелязва единствено смяна на играчите, настъпват глобални промени от световно значение, но изглежда че правилата заложени толкова отдавна в геополитическата наука остават същите. Излиза на преден план така също и най-новото направление в геополитиката – евразийството. Негови най-видни представители са граф Николай Трубецкой, Пьотър Савитски, Лев Гумильов и в по-новото време Александър Дугин. Именно съществуването на това голямо международно политико-икономическо и социално движение поставя под въпрос продължаването на настоящото хегемонистично положение на неговия антагонист евроатлантизма.

В съвремието се появява и следващото поколение на геополитици, сред които са имената на Збигнев Бжежински, Хенри Кисинджър, Самюел Хънтингтън, Джордж Фридман, Александър Дугин и още много други. Дори

и след края на Студената война същите хора пишат нови научни трудове, където започват все по-често да виждат новите заплахи за господстващото положение на САЩ в света в едни от най-силните геополитически и геоикономически държави на Евразия – Триъгълникът Русия-Иран-Китай. Дори споменават Индия, като за нея по-скоро казват че все още е възможно и трябва да бъде привлечена в западната орбита на влияние. Те предлагат и нови идеи за разширяване на геополитиката, а някои от тях дори вмъкват влиянието на новите високоскоростни технологии като допълнителен фактор за воденето на по-ефикасна програма за направление на съвременната политика, а оттук също така и на международната сигурност.

Редица български учени правят изследвания, свързани с изследването на енергийните, геополитическите, геоикономическите, геостратегическите измерения на китайските и руските геостратегически проекти в определени региони на света. Сред тези региони се отличават Азиатско-тихоокеанския, цялата територия на ЕС и по-точно неговата източна част, където са „новите“ страни-членки от Централна и Източна Европа, както и региона на Централна Азия. Сред българските учени, които се занимават с по-обстойния анализ на геостратегическите проекти са: Нако Стефанов, Георги Чанков, Антонина Хабова, Елизабет Йонева, Боян Чуков, Владимир Чуков, Румяна Чукова, Тодор Радев, Вихра Павлова, Георги Димов, Григор Сарийски, Валентин Вацев, Николай Скарлатов, Нина Дюлгерова, Валентин Кардамски, Анастасия Гешева, Александър Сивилов, Иво Христов и други. Изброените учени изследват до голяма степен китайските и руските геостратегически проекти: „Един пояс, Един път“, Шанхайската организация за сътрудничество (ШОС), Общността на независимите държави (ОНД), Евразийския икономически съюз (ЕАИС), Организацията на договора за колективна сигурност (ОДКС) и Форумът БРИКС/БРИКС+ (Бразилия, Русия, Индия, Китай и Република Южна Африка).

Основният научен проблем е, че се проявява силна геополитическа и геостратегическа фрагментация в иначе силната колективна научна мисъл на

заинтересованите по тези въпроси хора, поради което се срещат отделни публикации, касаещи различни аспекти на посочените по-горе проекти. В тези публикации се извеждат главно аргументи в полза на положителните или негативните им страни, и се наблюдава сериозно пренебрегване на други съществуващи международни и предимно евроатлантически проекти – на ЕС, НАТО, ОИСР, ОЧИС и други. Липсват задълбочени, комплексни анализи и изследвания на техните характеристики и главно на икономическите, социалните, религиозни, етническите, финансовите и културните им аспекти, както и влиянието на руско-китайските проекти върху различните измерения на сигурността в регионално и национално ниво. Няма окрупнени и събрани на едно място публикации като сборници, алманаси, вестници, списания и физически носители на информация.

Може да се прибави и още един важен, макар и съпътстващ проблем, а именно логистично-техническият такъв. При липсата на окомплектовани източници на информация по изследваните въпроси, в дисертацията се очертава необходимостта от използването на Интернет пространството и други модерни високи технологии за набавянето на необходимата информация.

Прави впечатление, че българските геополитически и геостратегически изследователи разчитат все повече не на традиционните научноизследователски срещи, конференции и други форуми, а на постоянното си присъствие в Интернет пространството. И по-точно на дигиталните си канали в сайтовете и приложенията за видео споделяне, сред които може да спомена по-масово използваните такива: YouTube, Daily Motion, Facebook, Telegram, Tik Tok, MS Teams, Webex и редица сателитни телевизии, които предават едновременно на живо и в Интернет (в т.нар. podcast формат).

Работната хипотеза в настоящия дисертационен труд е, че ако се разкрие процесът на реализация на проекта „Един пояс, Един път“, както и на руските проекти, сред които Евразийски икономически съюз (ЕАИС), ОНД,

ОДКС, „Неутрална Украйна“, ще се набележат и възможните проблеми и предизвикателства пред различните сфери на сигурността на страната ни и региона като цяло. Така могат да се предложат и различни подходи, решения и конкретни политики за тяхното преодоляване или отслабване на възможно отрицателно въздействие.

Предмет на анализа са геополитическите процеси и геостратегическите действия, съпътстващите ги проблеми, предизвикателства и обуславящите ги фактори във фазите и етапите на реализацията на проектите.

Обект на анализ е отражението на геостратегическите проекти на Китай и Русия върху отделните аспекти на националната сигурност на Република България.

Целта на настоящия труд е изследване на влиянието на геостратегическите проекти на Китай и Русия върху регионалната сигурност на Балканския полуостров и възможностите за ограничаване на техните неблагоприятни ефекти за системата за сигурност на Република България.

За постигане на тази цел ще се преследват следните **научноизследователски задачи**:

- изследване на основните аспекти на геостратегическите проекти на Китай и Русия, а така също амбициите на евразийските сили да променят настоящия световен ред;
- анализ на негативните страни от въздействието, което проектите на Китай и Русия оказват върху регионалната сигурност на някои по-важни глобални региони, в това число и на Балканския полуостров;
- систематизиране на възможните предизвикателства, които могат да прераснат в опасности и заплахи за сигурността на Република България и за Балканския регион, както и предлагане на възможности и механизми за тяхното по-ефикасно преодоляване.

Използваните **методи** в научната разработка са: събиране и обработка на информация, анализ, синтез, емпирични методи, като социологическо проучване по метода на анкетни карти, експертни оценки на специалисти и

експерти от Системата на Министерство на отбраната и допълнителни държавни агенции и институции извън тази система, а така също и повторна обработка на събраната информация от Изкуствения/Изкуствените интелекти, като алтернативен и допълнителен източник на информация.

За по-голяма задълбоченост и конкретика на научното изследване, същото е извършено при следните **ограничения**:

- Използват се само открити източници на информация, които не съдържат попадащата в разбиранията за понятието „класифицирана информация“ според разпоредбите на Закона за защита на класифицираната информация;
- Не се изследват организации като ООН, Съветът на Европа, ОССЕ и произтичащите от тях фундаментални споразумения за правата на малцинствата, дисидентските организации и техните лидери от периода на Студената война, а така също и в настоящето;
- Анализират се само обстоятелствата касаещи националната, регионалната и международната сигурност, които засягат предимно региона на Югоизточна Европа и в частност Република България;
- Анализират се въздействията от следните измерения на сигурността върху СНС на България: гранична, миграционна, здравна, енергийна, продоволствена, екологична, информационно-комуникационна, технологична, демографка, военно-стратегическа и социално-политическа.

Настоящият труд успешно може да предложи обобщения, изследователски тези и възможни решения, които да се използват в работата на националните и европейските институции, в обучението на студенти от бакалавърска и магистърска степен, специалисти и експерти в областите на националната и международната сигурност. Но също така и да послужи като своеобразен учебник за студентите в направления „Политически науки“, „Международни отношения“, „Европеистика“, „Национална сигурност“, „Международна сигурност“, заинтересованите от историята на Китай, Русия и Далечният Изток, интересуващите се от съвременните взаимоотношения и

политиките на Китай с ЕС, Русия с ЕС, многостранните отношения КитайРусия-ЕС-НАТО и други субекти по този „диалог“, държавите от Централна Азия, Иран, Балканския полуостров и България.

Едновременно с това дисертацията може да послужи като наръчник с предложения, съвети и решения към управляващия национален елит, но и към европейските институции за създаването на допълнителни спомагащи органи, звена и механизми, които да се занимават с двустранните отношения между България и Китай, България и Русия и на ниво ЕС – Русия, НАТО и Русия и ЕС – Китай и за изграждащите се все още взаимоотношения между НАТО и Китай.

Пълния текст на дисертационния труд може да намерите на:

https://ras.nacid.bg/dissertation-preview/80511